

Lévi-Strauss: Συνηγορία ή καταγγελία της Δύσης;

Ίσως ο Claude Lévi-Strauss, που πέθανε στις 31 Οκτώβρη του 2009, κλείνοντας τα 100 χρόνια, ήταν εκείνος που έκανε περισσότερο από όλους γνωστή την ανθρωπολογία στο πλατύ κοινό. Αλλά ήταν και εκείνος που προκάλεσε τόσο έντονες θεωρητικές ζυμώσεις, ώστε ξεπέρασαν τη σφαίρα προβληματισμού των κοινωνικών ανθρωπολόγων, εισάγοντας τον στρουκτουραλισμό και επηρεάζοντας με αυτόν και τις άλλες επιστήμες. Ανέλυσε τον μύθο και την «πρωτόγονη» σκέψη, όπως έκανε μισόν αιώνα πριν από αυτόν ο επίσης Γάλλος L. Lévy-Bruhl, του οποίου όμως το έργο δεν είχε ανάλογη απήχηση. Ταυτόχρονα, ο ίδιος υπήρξε ένας μύθος ή, όπως γράφει η Ν. Σκουτέρη-Διδασκάλου (2008:28), έγινε “εθνικό κεφάλαιο της Γαλλίας”. Πώς μπορούμε να προσεγγίσουμε αυτό τον ανθρωπολόγο-μύθο; Ο Lévi-Strauss γεννήθηκε στις Βρυξέλλες, το 1908, από γονείς καλλιτέχνες. Στην ηλικία των 10 ετών στάλθηκε στο Παρίσι όπου, ολοκληρώνοντας τις εγκύκλιες σπουδές του, σπούδασε νομικά και φιλοσοφία, από τις οποίες μάλλον απογοητεύτηκε. Ενδιαφέρθηκε για την ψυχανάλυση και τον μαρξισμό και συμμετείχε στο Σοσιαλιστικό κόμμα, το οποίο όμως εγκατάλειψε και, κατά προέκταση, στη μετέπειτα ζωή του αδιαφόρησε για τα πολιτικά ζητήματα

Το 1934 διορίστηκε καθηγητής της κοινωνιολογίας στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας. Δίδαξε μέχρι το 1938 κάνοντας κατά περιόδους ταξίδια στο εσωτερικό για να μελετήσει τους αυτόχθονες πληθυσμούς, Μπορορό και άλλους. Το 1938 εγκατέλειψε την έδρα του και παρέμεινε μέχρι το 1939 στο εσωτερικό της Βραζιλίας, στο Μάτο Γκρόσο, μελετώντας τους Ναμπικάρα. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, υπηρέτησε ως αξιωματικός και μετά την πτώση της Γαλλίας διέφυγε το 1941 στις ΗΠΑ, όπου παρέμεινε μέχρι το 1948, απασχολούμενος ως επισκέπτης καθηγητής στη Νέα Υόρκη. Κατά την εκεί παραμονή του, γνωρίστηκε με τους F. Boas και R. Jakobson με τους οποίους ανέπτυξε στενούς δεσμούς και από τους οποίους δέχθηκε έντονες επιδράσεις, όπως θα δούμε

Επιστρέφοντας το 1948 στη Γαλλία, εξέδωσε μια μελέτη για τους Ναμπικάρα

* Ο Σωτήρης Δημητρίου είναι ανθρωπολόγος.

και, τον επόμενο χρόνο, το πρώτο από τα σημαντικά έργα του, το *Οι στοιχειώδεις δομές της συγγένειας*, στο οποίο ερμηνεύει τη συγγένεια με βάση τον στρουκτουραλισμό, οπότε και έγινε ευρύτατα γνωστός. Αμέσως μετά, το 1950, διορίστηκε διευθυντής στο Εργαστήριο Κοινωνικής Ανθρωπολογίας της École Pratique des Hautes Études και διεξήγαγε επιτόπια έρευνα στο Αν. Πακιστάν και στον Νότιο Ειρηνικό. Σε συνέχεια, το 1952, έγραψε το *Φυλή και Ιστορία*, με ανάθεση από την UNESCO και το 1955 εξέδωσε το *Θλιβεροί Τροπικοί*, προϊόν της μελέτης των Ναμπικάρα που είχε πραγματοποιήσει πριν 15 χρόνια. Την ίδια μελέτη την εξέδωσε εκ νέου αργότερα με συμπληρώσεις. Το βιβλίο του αυτό, στο οποίο εισάγει τη διχοτομία κουλτούρα/φύση, είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό για την πορεία της σκέψης του, όπως θα δούμε. Το 1958 έγραψε τη “*Δομική Ανθρωπολογία*”, όπου αναφέρεται σε όλα τα θέματα που τον απασχόλησαν, στις δομές, στη γλωσσολογία, στην ιστορία κ.ά. Το 1960 ανέλαβε την έδρα της ανθρωπολογίας στο Collège de France και σε συνέχεια του ανατέθηκε από την École Pratique des Hautes Études να ερευνήσει τους μύθους. Πάνω στο έργο αυτό απασχολήθηκε περίπου 25 χρόνια, μελετώντας ένα τεράστιο υλικό από τους μύθους των Ινδιάνων. Καρπός της μελέτης του αυτής είναι τα «*Μυθολογικά*» του, μεταξύ των οποίων είναι τα: *Το Ωμό και το Ψητό* (1964), όπου εξετάζει τη μετάβαση από τη φύση στην κουλτούρα διαμέσου του ψησίματος, *Από το Μέλι στις Στάχτες* (1966), όπου εξετάζει τις αρχέτυπες δομικές αντιθέσεις στην ανθρώπινη σκέψη, *Καταγωγή του τραπέζωματος* (1968), *Ο γυμνός άνθρωπος* (1971), όπου εξετάζει το πέρασμα στην κουλτούρα μέσα από το ντύσιμο και τον στολισμό, *Ο δρόμος της μάσκας* (1975), *Ο Μύθος του Λύγκα* (1991). Ενδιάμεσα, στα 1961 και 1962, εξέδωσε δύο βιβλία σχετικά με τον τοτεμισμό, τα *Ο τοτεμισμός σήμερα και Η Άγρια Σκέψη*, με μεγαλύτερη απήχηση το δεύτερο.

Προτιμούσε να διαμένει στη Βουργουνδία αντί στο Παρίσι και έκανε τρεις γάμους. Δέχθηκε πολλές τιμητικές διακρίσεις. Το 1964 έγινε μέλος της Λεγεώνας της Τιμής και το 1973 εκλέχθηκε μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας. Τιμήθηκε επίσης, με τη μεγαλύτερη επιστημονική διάκριση, το Χρυσό Μετάλλιο από το Εθνικό Κέντρο Επιστημονικής Έρευνας. Διεύρυνε σημαντικά το πεδίο της ανθρωπολογίας και, ταυτόχρονα, έδωσε στον προβληματισμό της φιλοσοφικό προσανατολισμό. Η θεωρία του για τον στρουκτουραλισμό είχε τέτοια απήχηση κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, ώστε ξεπέρασε τα όρια της ανθρωπολογίας και η προέκτασή του οδήγησε στον μεταμοντερνισμό. Το αξιοσημείωτο είναι ότι, ενώ ο στρουκτουραλισμός, καθώς και άλλες θεωρίες του, ξεπεράστηκαν ενώ βρισκόταν ακόμα στη ζωή, εκείνος δεν έπαψε να αποτελεί το κέντρο του ενδιαφέροντος. Προκάλεσε έντονες ζυμώσεις και θεωρητικούς προβληματισμούς στην ανθρωπολογία, που είχαν ως αποτέλεσμα να την αναγκάσουν να επανεξετάσει πολλά ζητήματά της. Εντούτοις, ο ίδιος παρέμεινε ένας μοναχικός διανοητής. Δεν άφησε πίσω του καμιά σχολή.

Μετά το πέρασμά του, η ανθρωπολογία στη Γαλλία βρίσκεται σε σχετική ύφε-

ση, εξαιτίας της αδιαφορίας του κράτους, σύμφωνα με καταγγελίες Γάλλων ανθρωπολόγων. Συνεπώς, το φαινόμενο του C. Lévi-Strauss έχει μια τέτοια ιδιαιτερότητα, ώστε αξίζει να διερευνηθεί. Υπάρχει, όμως, και κάτι περισσότερο. Ο πατέρας θεωριών που εξυπηρέτησαν τον κυρίαρχο λόγο της Δύσης, των θεωριών του στρουκτουραλισμού και των «ψυχρών» κοινωνιών, προκάλεσε στο τέλος της ζωής του, άμεσα ή έμμεσα, τη ρήξη με αυτές και την ανατροπή τους.

Ο στρουκτουραλισμός

Το πρόβλημα του Lévi-Strauss, σε αναφορά με τις επιδράσεις που δέχθηκε, παρουσιάζει πολλές πλευρές προσέγγισης που διασταυρώνονται. Την πλευρά της παιδείας, της ιεραρχίας, της ιστορικής εποχής, της σχέσης του ανθρωπολόγου με την εποχή του κ.ά. Θα θιγούν ορισμένες από αυτές τις προσεγγίσεις.

Υπάρχουν στοιχεία που οδηγούν στην άποψη ότι ο Lévi-Strauss απέκλινε προς τη φιλοσοφική ανθρωπολογία. Τα στοιχεία αυτά είναι: α) η προτεραιότητα της σκέψης, β) η κλίση του προς την απαγωγική λογική, γ) η απουσία της ιστορίας, δ) η επικράτηση του συμβολικού και του ιδεολογικού, και ε) η αναζήτηση γενικών αρχών του κόσμου, όπου ο κόσμος θεωρείται ότι είναι ομοιογενής και υπακούει στις ίδιες γενικές αρχές. Ταυτόχρονα, δηλώνει και ρητά, ότι «...το πεδίο έρευνας με το οποίο αρχίζει η εθνολογία είναι η κατ' εξοχήν φιλοσοφική στάση, η αμφιβολία» (Lévi-Strauss 1966:120). «Πιστεύω ότι εκείνο που ξεχωρίζει την ανθρωπολογία από την κοινωνιολογία είναι η πιο αυστηρά φιλοσοφική μέθοδος της» (ibid 1966:121). Ξεκινώντας από το τελευταίο, την αναζήτηση γενικών αρχών, που είναι χαρακτηριστικό για τη φιλοσοφική θεώρηση, γράφει σε άρθρο του σχετικά με τη θέση της ανθρωπολογίας, ότι το βασικό πρόβλημά της «...είναι αυτό που αφορά την καθολικότητα της ανθρώπινης φύσης» (ibid 1966:120). Μιλώντας για ανθρώπινη «φύση» ανάγει την έρευνα του ανθρώπου στη γενική έρευνα των φυσικών όντων και τη μεθοδολογία της ανθρωπολογίας στη μεθοδολογία των φυσικών επιστημών. Σε συνάρτηση με αυτό, υποστηρίζει ότι «το εάν η ανθρωπολογία ανήκει στις επιστήμες του ανθρώπου ή στις φυσικές επιστήμες...είναι ψευδοπρόβλημα. Η ανθρωπολογία είναι μοναδική, δεν προσφέρεται σε τέτοιες διακρίσεις» (ibid 1966a:126). Αποσιωπά τη βασική διαφορά της ανθρωπολογίας, η οποία εξετάζει την κουλτούρα και όχι τα φυσικά αντικείμενα που εξετάζουν οι φυσικές επιστήμες. Αποσιωπά, επίσης, ότι η ανθρωπολογία ασχολείται με υποκείμενα που λειτουργούν με σημασίες και όχι με αντικείμενα που λειτουργούν με μηχανικές ή χημικές δράσεις. Αποσιωπά, επίσης, ότι η ανθρωπολογία επικεντρώνει στο πολιτισμικό πλαίσιο, δηλαδή στην κουλτούρα, ενώ η φιλοσοφία στην ατομική σκέψη, εντελώς ανεξάρτητα από τους κοινωνικούς όρους, και, συνεπώς, οι δύο αυτοί κλάδοι αποκλίνουν μεταξύ τους.

Δανείζεται, όπως θα δούμε, ως γενική αρχή του κόσμου την αρχή των δυαδικών αντιθέσεων από τους Jung, G. & C. Kerényi και την εισάγει ως αρχή ανάλυσης στη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων. Κάτω από την αντίληψη της ομοιογένειας των φυσικών και των κοινωνικών φαινομένων, απορρίπτει τον διαχωρισμό που έκαναν οι Dilthey και Spengler ανάμεσα στην “αιτιακή εξήγηση” των φυσικών επιστημών και στην “κατανόηση” των κοινωνικο-ιστορικών (ibid 1966:114). Όπως γράφει μεταφορικά, η ανθρωπολογία ανήκει στις επιστήμες του ανθρώπου αλλά “...δεν θα ήταν τρομερό, εάν την ώρα της τελικής κρίσης ξύπναγε ανάμεσα στις φυσικές επιστήμες” (ibid 1966:118). Σε άλλο σημείο, όμως, του ίδιου κειμένου παραδέχεται ότι στα κοινωνικά φαινόμενα δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε το πείραμα, όπως κάνουμε στις φυσικές επιστήμες, και γι’ αυτό εισάγει τη μέθοδο των μοντέλων (ibid 1966:116) και της μαθηματικοποίησης. Γενικά, πιστεύει στην ομοιογένεια του κόσμου, δηλαδή ότι η φύση και η κοινωνία υπακούουν στους ίδιους φυσικούς νόμους και διέπονται από κοινές αρχές, οι οποίες είναι κοινές αρχές της σκέψης –σε άλλο σημείο τις θεωρεί κοινές αρχές της φύσης. Με άλλα λόγια, αγνοεί τα διαφορετικά επίπεδα οργάνωσης: λιθόσφαιρα, βιόσφαιρα, νοόςφαιρα. Πριν προχωρήσουμε, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η ανθρωπολογία διαχωρίζει σήμερα ρητά τους πρόσθετους νόμους που διαφορίζουν την κοινωνική ζωή από την ανόργανη και την έμβια ύλη.

Οι επιρροές του σχετικά με τα άλλα στοιχεία είναι πολλές. Μεγάλο μερίδιο κατέχει σ’ αυτές η παιδεία του, δεδομένου ότι ξεκίνησε από φιλοσοφικές σπουδές. Σοβαρή επίδραση άσκησε επάνω του ο F. Boas, ο οποίος μετέφερε στις ΗΠΑ τη φιλοσοφική παράδοση της Γερμανίας και υποστήριξε την προτεραιότητα της σκέψης, θεμελιώνοντας την «πολιτισμική ανθρωπολογία», αντί της «κοινωνικής ανθρωπολογίας» των Ευρωπαίων. Εκτός από την πολιτισμική ανθρωπολογία, η οποία ερευνά την κουλτούρα υπό την έννοια της οργάνωσης των ιδιαίτερων για κάθε πληθυσμό συμβολικών συστημάτων, αγνοώντας το πεδίο της πρακτικής, δέχθηκε από τον Boas, επίσης, την υποβάθμιση της ιστορίας και της συγκριτικής. Στις επιδράσεις θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το κλίμα που επικρατούσε στη γαλλική κοινωνιολογία, κάτω από το βάρος κυρίως του E. Durkheim, ο οποίος θεώρησε ότι η κοινωνία επιβάλλει στα άτομα τις νόρμες της, αλλά ως υπερβατική δύναμη, πάνω από αυτά. Στην εναρκτήρια ομιλία του, όταν ανέλαβε την έδρα της κοινωνικής ανθρωπολογίας, το 1960, αναγνώρισε τους Boas και Durkheim ως “...αν όχι θεμελιωτές, τουλάχιστον οργανωτές ...της ανθρωπολογίας όπως την ξέρουμε σήμερα” (Lévi-Strauss 1966:112). Επιρροές είχε επιπλέον από τους S. Freud, M. Mauss, καθώς και από άλλους. Τη μεγαλύτερη, όμως, επιρροή τη δέχθηκε από τον γλωσσολογικό δομισμό των F. Saussure και R. Jacobson.

Η προτεραιότητα της σκέψης και η απαγωγική λογική χαρακτηρίζουν τη θεωρία του στρουκτουραλισμού με την οποία συνδέθηκε στενά το όνομα του Lévi-

Strauss. Πρόκειται για μια ιδιάζουσα μορφή δομισμού, σύμφωνα με την οποία γενική αρχή οργάνωσης της σκέψης είναι η αρχή των δυαδικών αντιθέσεων και, με βάση την αρχή αυτή, η σκέψη οργανώνει την παράσταση του κόσμου, για παράδειγμα τον μύθο, και ταυτόχρονα οργανώνει την κοινωνική ζωή, για παράδειγμα τον οικιστικό σχηματισμό και τα συστήματα συγγένειας. Έκφραση της προτεραιότητας που δίνει στην απαγωγική λογική είναι η εμμονή του στα μοντέλα, ανεξάρτητα από την εμπειρία, και μάλιστα, η εμμονή του σε ορισμένα μοντέλα. Υποστηρίζει, ως βασική θέση του, ότι υπάρχει μια μορφή δομής, η δυαδική αντίθεση, ότι αυτή αποτελεί την καθολική ή σταθερά της ανθρώπινης φύσης και ότι μέσω αυτής υποστασιοποιείται στον κόσμο. Τη θέση του αυτή την εκφράζει μεταξύ άλλων και στο βιβλίο του για τον τοτεμισμό.

Τοτεμισμός, ονομάστηκε η διαίρεση της «πρωτόγονης» κοινωνίας σε γένη ή κλαν όπου το καθένα πίστευε ότι κατάγεται και, ταυτόχρονα, ταυτίζεται με ένα ορισμένο ζώο ή φυτό, το οποίο λάτρευε και απαγορευόταν να το φάει. Η τότε κρατούσα ερμηνεία γι' αυτόν ήταν ότι αποτελούσε τον καλύτερο τρόπο καταμερισμού της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων από τα γένη. Ο Lévi-Strauss απορρίπτει την ερμηνεία αυτή και υποστηρίζει ότι ο τοτεμισμός είναι, όπως ακριβώς και ο μύθος, προϊόν της δυαδικής δομής της σκέψης. Πιο συγκεκριμένα, γράφει ότι «η έννοια του “μυθου” είναι μια κατηγορία της σκέψης μας, την οποία χρησιμοποιούμε αυθαίρετα για να συγκεντρώσουμε κάτω από το ίδιο λεξιλόγιο προσπάθειες ερμηνείας των φυσικών φαινομένων, έργα της προφορικής λογοτεχνίας, φιλοσοφικούς στοχασμούς ...Ομοίως και ο τοτεμισμός είναι μια τεχνητή μονάδα που υπάρχει μόνο μέσα στη σκέψη του εθνολόγου...» (Lévi-Strauss 1966:14). «...τα βιολογικά είδη δεν επιλέγονται [στην ονοματοθεσία του τοτεμισμού] επειδή είναι “χρήσιμα για τη διατροφή” αλλά γιατί είναι “χρήσιμα για τη σκέψη”» (ibid 1966:128).

Επιμένοντας στα συμβολικά συστήματα, όπως ο F. Boas, παραβλέπει τις άρρητες διαδικασίες οι οποίες παράγουν τον συμβολισμό και καλύπτονται από αυτόν. Η μελέτη του τοτεμισμού στους Κβάκιουτλ του Βανκούβερ έδειξε ότι με το τοτεμικό ζώο έχουν δεσμούς επιβίωσης, αναπαραγωγής και συμβολισμού. Διεξάγουν μαζί του ανταλλαγή ζωής, δηλαδή, το ζώο προσφέρει στον άνθρωπο τη σάρκα του για να επιζήσει, οπότε γίνεται κι αυτό άνθρωπος και, αντίστοιχα, ο άνθρωπος που το τρώει γίνεται ζώο. Κατά τη γαμήλια τελετή, που συνιστά ομοίως ανταλλαγή, το ζώο προσφέρεται ως κρέας και ως δέρμα. Τέλος, το τοτεμικό ζώο γίνεται έμβλημα που απεικονίζεται στους δίσκους, στην αμφίεση, στα κιβώτια και συμβολίζει τη γενεαλόγηση (Shore 1989:187)

Με την ιδιότυπη θεωρία του δομισμού, που έγινε γνωστή με την ονομασία στρουκτουραλισμός, ο Lévi-Strauss διατηρεί τις έννοιες του μετασχηματισμού, του αναλλοιώτου και της ζεύξης των στοιχείων του συστήματος, στην προσπάθειά του να εισαγάγει τη μαθηματικοποίηση και να διατυπώσει μοντέλα κουλτούρας. Εντού-

τοίς, δέχθηκε κριτική (Turner 1990:564), ότι απέτυχε στην αυστηρή μαθηματική εννοιολόγηση. Εξάλλου, μια τέτοια εννοιολόγηση αρνείται την ιστορία και δεν προσφέρεται για τις επιστήμες του ανθρώπου. Ακολουθώντας τη θέση του R. Jakobson, ότι διαχρονικό και συγχρονικό διέπονται από τις ίδιες δομικές αρχές, θεωρεί το διαχρονικό ως σειρά μετασχηματισμών του συγχρονικού, οπότε αναιρεί την ιστορία και μετατρέπει τον χρόνο σε αντιστρεπτό (Lagopoulos 2010:192). Γι' αυτό, αναφέρει ως τρόπο μετασχηματισμού την αντιστροφή χωρίς να το εξηγεί. Σε συνέπεια με αυτό, οι αναλύσεις του να περιορίζονται στον παραδειγματικό άξονα. Ερευνά και ταξινομεί τους δεσμούς των δυαδικών αντιθέσεων, με τις οποίες υποστηρίζει ότι συγκροτείται η δομή, σύμφωνα με τον τρόπο που τις ορίζει η δομική φωνολογία του R. Jakobson. Αλλά με τον τρόπο αυτό εκμηδενίζει τις σημασίες, γιατί η δομική φωνολογία περιορίζεται στα φωνήματα, έξω από τις σημασίες.

Εκείνο στο οποίο καταλήγει είναι να κάνει αναγωγή των πολιτισμικών όρων σε ψυχολογικούς, οδηγώντας σε μια ψυχολογία καθολικών αρχών της νόησης. Τοποθετεί τη δομή μιας «ασυνείδητης νόησης» πέρα από την κουλτούρα, στο επίπεδο των βιολογικών αντιδράσεων. Με άλλα λόγια, ανάγει τη νόηση στην εξω-νοητική φύση, διαλύει την κουλτούρα σε δομές της νόησης, ανάγοντας τη νόηση στη φύση. Όπως αναφέρθηκε στη αρχή, ακολουθεί την κλασική φιλοσοφία επικεντρώνοντας την κουλτούρα στην ατομική σκέψη και, σε συνέχεια, με το να μετασχηματίζει τη νόηση σε ασυνείδητες δομές, μεταφέρει τον άνθρωπο στη βιόσφαιρα και υποτάσσει την ανθρωπολογία στις φυσικές επιστήμες. Με τη λογική του αυτή, ο στρουκτουραλισμός μόνο προσκόμματα πρόσφερε στην ανάπτυξη της ανθρωπολογίας.

Η αρχή των δυαδικών αντιθέσεων είχε μακρινή ιστορία στη γαλλική σκέψη. Ο Lévi-Strauss (1962:144) την ανακαλύπτει στα κείμενα του J.-J. Rousseau, όπως, για παράδειγμα, στο «θέλω και δεν θέλω, επιθυμώ και φοβάμαι, είναι οι πρώτες και σχεδόν οι μοναδικές διεργασίες της πρωτόγονης ψυχής» (Rousseau 1965:59). Η ίδια αρχή εμφανίζεται εκ νέου στο βιβλίο *Οι δύο αρχές της ηθικής και της θρησκείας* του H. Bergson, κατά τον οποίον «στην εξέλιξη της ζωής, οι τάσεις που δημιουργούνται με τη διχοτομία αναπτύσσονται κυρίως σε ξεχωριστά είδη...», ενώ στην κοινωνική ζωή εμφανίζονται «ως αιώρηση ανάμεσα στα δύο αντίθετα» (Bergson 1951:267), στα στατικό/δυναμικό, και καταλήγει «...θα ονομάσω νόμο της διχοτομίας εκείνον που προκαλεί την πραγματοποίηση της διάσπασης» (ibid 269).

Η μεταφυσική αντίληψη της δυαδικής αρχής είχε συνέχεια. Με επανεξέταση το 1951 μελέτης τους, που είχαν συντάξει στα 1939-40 οι Jung & Kerényi για την ουσία του μύθου, υποστηρίζουν ότι η ανάλυση του μύθου «μας δείχνει την πορεία...πάνω στην οποία παράγεται η εκκίνηση, που είναι μαζί και επιστροφή στις "αρχές"» (Jung & Kerényi 1953:18). Για παράδειγμα, ο διαδεδομένος μύθος της Μητέρας και της Κόρης –της Δήμητρας και της Περσεφόνης– «που δίνουν τις δύο

πλευρές της γυναικείας συνείδησης ...[αποκαλύπτει ότι]...μέσα από τη συμβίωση του συνδυασμού των δύο πλευρών σχηματίζεται ένα αίσθημα επέκτασης της ζωής... μια βεβαιότητα απελευθέρωσης από τον χρόνο...όπου η ζωή του ατόμου υψώνεται στο αοχέτυπο του θηλυκού πεπρωμένου» (ibid 195).

Το γλωσσολογικό μοντέλο

Εκτός από τις παραπάνω θεωρίες του δυαδικού δομισμού, η έννοια της δομής είχε αρχίσει να αναπτύσσεται σε πολλές επιστήμες: στην ατομική φυσική εμφανίζεται με το μοντέλο της δομής του ατόμου σε μικρογραφία του πλανητικού συστήματος από τον Lord Rutherford, στην ψυχανάλυση με τη δομή του ψυχισμού στα επίπεδα υποσυνείδητο/εγώ/υπερεγώ, από τον S. Freud, στη γλωσσολογία με την οργάνωση της γλώσσας κατά τέσσερις διχοτομίες από τον F. Saussure, στην κοινωνιολογία με τη δομή βάση/εποικιοδόμημα του ορθόδοξου μαρξισμού, μέχρι τη λογοτεχνία. Η έννοια της δομής αποτελούσε μια κατάκτηση του ανθρώπου στον τρόπο κατανόησης του κόσμου. Συνέβαλε στη διαμόρφωση της θεωρίας των συστημάτων, χάρη στην οποία μπορούμε να ξεπεράσουμε την ανεπάρκεια της μονογραμμικής αιτίας και να συλλάβουμε «ιδιότητες της πραγματικότητας που δεν είναι άμεσα φανερές στο επίπεδο πραγματικότητας...να την ερευνήσουμε σε ένα βαθύτερο επίπεδο...[όπου] θα μας πει κάτι περισσότερο και διαφορετικό από την άμεση παρατήρηση», όπως παρατηρεί ο Lévi-Strauss (1960:46, 51, 53).

Θα φαινόταν νόμιμο να δεχθούμε ότι ο Lévi-Strauss συνέβαλε, διαμέσου του στρουκτουραλισμού, να διαδοθεί ο δομισμός στο πλατύ κοινό. Αλλά ο στρουκτουραλισμός του ήταν μια ειδική μορφή δομισμού. Ήταν δυαδικός δομισμός με οντολογικό και όχι μεθοδολογικό χαρακτήρα. Ήταν οντολογικός γιατί τον επέβαλε ως καθολική του κόσμου, ακολουθώντας τη μεταφυσική της δυαρχικής αρχής των C. Jung & C. Kerényi που αναφέραμε. Για να τον προσαρμόσει την αρχή αυτή στο κλίμα της εποχής του, έπρεπε να κάνει άλλο ένα βήμα και να τον αποσπάσει από το μεταφυσικό χρίσμα με το οποίο επικρατούσε και να τον αποδώσει με επιστημολογικό. Ενεργώντας στην κατεύθυνση αυτή, επεδίωξε ώστε η αρχή της διχοτομίας να μην προσδιορίζει την ουσία του κόσμου αλλά τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε τον κόσμο. Τη μετέφερε από το πεδίο της αναφοράς του κόσμου στο επίπεδο της σημασιολόγησης του κόσμου, στη σημειωτική. Πιο συγκεκριμένα, προσδιορίζει τη σκέψη ως διχοτομία συνειδητού/ασυνειδητού η οποία αντανάκλαται στον τρόπο κατανόησης, δηλαδή, παράστασης και αναπαράστασης του κόσμου. Αυτό φάνηκε να το πετυχαίνει υιοθετώντας το γλωσσολογικό μοντέλο –αν τελικά το πέτυχε, θα το δούμε πιο κάτω. Το αποτέλεσμα αυτού του μετασχηματισμού υπήρξε ο στρουκτουραλισμός που έγινε το μαγικό κλειδί για να ριχτεί νέο φως σε όλα τα κοινωνικά φαι-

νόμμενα, τόσο στα προϊόντα της σκέψης, όπως είναι οι μύθοι, όσο και στα προϊόντα των κοινωνικών σχέσεων, όπως είναι τα συστήματα συγγένειας.

Ένας σοβαρός λόγος της επιτυχίας του ήταν η επικρατούσα στροφή του ενδιαφέροντος, από το αντικείμενο της κάθε μελέτης, στη γλώσσα με την οποία συντάσσεται η μελέτη. Η στροφή αυτή παρουσιάστηκε στις αρχές του 20ού αι. στη φιλοσοφία αλλά και σε άλλους κλάδους, ιδιαίτερα μετά το απόφθεγμα «τα όρια της γλώσσας μου δηλώνουν τα όρια του κόσμου μου», που διατυπώθηκε στο *Tractatus* του Wittgenstein (1961:141). Στον τομέα της τέχνης η στροφή αυτή έγινε με την έμφαση στον τρόπο δόμησης του έργου ως κειμένου, άσχετα από εκείνα στα οποία αναφέρεται, δηλαδή άσχετα από το περιεχόμενό του. Στο πρόβλημα της φιλμικής αφήγησης, η τάση αυτή ενδιαφέρεται για τη δόμησή της, για την πλοκή, παραβλέποντας το «τι λέει» η ταινία, την ιδέα ή το στόχο.

Το πρόβλημα της προτεραιότητας της ανάλυσης της γλώσσας επηρέασε την επιστημολογία και τη συμβολική λογική. Ταυτόχρονα ενίσχυσε την ανάπτυξη της γλωσσολογίας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός νέου κλάδου, της σημειωτικής. Η ιδιαίτερη σημασία που απέκτησε η γλωσσολογία επέδρασε στην ανθρωπολογία δανειζοντάς της πολλούς όρους της, όπως τα *emic* και *etic* από τη φωνολογία του K. Pike και την *performance* (επιτέλεση) από τη γενετική γλωσσολογία του N. Chomsky. Επομένως, δεν ήταν παράδοξο να επηρεαστεί από το κλίμα αυτό και ο Lévi-Strauss και ούτε ήταν ο μόνος –για παράδειγμα, ο Ph. Bock (1964:394) χρησιμοποίησε το μοντέλο της κατανεμικής γλωσσολογίας, αντιστοιχώντας τις συμπεριφορές στα φωνήματα και τους κοινωνικούς ρόλους στα μορφήματα. Εξάλλου, το γλωσσολογικό μοντέλο του έδινε την καλύτερη λύση για να μετατρέψει τον οντολογικό δυαδικό δομισμό σε τυπολογικό. Σε συνάρτηση με αυτό είναι η τάση του να μαθηματικοποιήσει την κοινωνική ανάλυση και η προοπτική του να περάσουν στη μαθηματικοποίηση όλα τα εθνολογικά προβλήματα (Lévi-Strauss 1973a:XXXVI). Όπως γράφει, «η λογική των αντιθέσεων...θα έπρεπε να θεμελιωθεί σε ένα σύστημα απεργασιών ανάλογο με την άλγεβρα Boole».

Αποφασιστικό ρόλο στην υιοθέτηση του γλωσσολογικού μοντέλου από τον Lévi-Strauss έπαιξε η γνωριμία του το 1942, κατά την παραμονή του στις ΗΠΑ, με τον R. Jakobson, πρωτεργάτη, μαζί με τον N. Trubetzkoy, της Σχολής της Πράγας και θεμελιωτή της δομικής φωνολογίας. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα φωνήματα κάθε γλώσσας δομούνται με βάση την αρχή των δυαδικών αντιθέσεων. Πάνω στο μοντέλο αυτό, το οποίο εισήγαγε στο βιβλίο του *Στοιχειώδεις δομές της συγγένειας* (1949), συγκρότησε τη θεωρία του στρουκτουραλισμού, συμπληρώνοντας και με άλλες θεωρίες ή ιδέες, όπως με τη θεωρία της επικοινωνίας. Υποστήριξε ότι η υποδομή των κοινωνικών φαινομένων ανάγεται σε λίγες σταθερές σχέσεις, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τη γλώσσα (Lévi-Strauss 1973a:XXXV), και ότι οι σχέσεις αυτές συνιστούν δυαδικές αντιθέσεις. Όμως, ενώ συμφωνεί με τον M. Mauss,

ότι το ψυχολογικό προσδιορίζεται από το κοινωνικό (ibid:XVI), και ενώ διατείνεται ότι κάθε κουλτούρα μπορεί να θεωρηθεί ως σύστημα συμβολικών συστημάτων με πρώτο τη γλώσσα και το ταξινόμικό σύστημα συγγένειας (ibid:XIX), δηλαδή, ενώ δέχεται ότι η γλώσσα βρίσκεται μέσα στην κοινωνία, στο ίδιο κείμενο, όπως και σε άλλα, υποστηρίζει ότι η γλώσσα γεννήθηκε διαμιάς και ότι η γέννησή της ανήκει στη βιολογία και όχι στην ψυχολογία ή στην κοινωνία (ibid:XLVI). Προέκειται για μια από τις πολλές αντιφάσεις του, με το να υποστηρίζει ότι η σημασιολόγηση του κόσμου γίνεται από τα σημαίνοντα της γλώσσας που είναι αυθαίρετα ως προς τον κόσμο –θα το δούμε πιο κάτω– και, ταυτόχρονα, να θεωρεί τη γλώσσα μέρος του κόσμου, και μάλιστα όχι του κοινωνικού αλλά του βιολογικού.

Γλωσσολογία είναι για τον Lévi-Strauss η επιστήμη που αποτελεί προϋπόθεση των επιστημών του ανθρώπου. Ταυτόχρονα, όμως, ακολουθεί τον F. Saussure θέτοντας τη γλωσσολογία ως μέρος της σημειολογίας, όταν γράφει ότι «Η ανθρωπολογία είναι ένα μέρος της σημειολογικής επιστήμης...» (Lévi-Strauss 1966:118). Η ερμηνευτική αξία του γλωσσολογικού μοντέλου γίνεται φανερή, κατ' αυτόν, στα συστήματα συγγένειας, γιατί οι όροι συγγένειας αποκτούν έννοια μόνο όταν ολοκληρωθούν σε σύστημα, όπως συμβαίνει με τα φωνήματα, και γιατί τα συστήματα συγγένειας σχηματίζονται ασυνείδητα όπως τα γλωσσικά. Εφόσον τα συστήματα συγγένειας συναντώνται ίδια σε διάφορα σημεία της γης, αυτό σημαίνει ότι υπακούουν στους ίδιους ενδόμυχους νόμους. Συνεπώς, μπορούμε να ερευνήσουμε τους όρους συγγένειας με βάση τη γλωσσολογική ανάλυση, με τη διαφορά ότι η ανάλυση αυτή δεν οδηγεί στο εμπειρικό συγκεκριμένο αλλά στο διανοητικά αφηρημένο (ibid 1972:31-36).

Στην ίδια θέση καταλήγει ξεκινώντας από τη γνωστή παρατήρηση της ανθρωπολογίας ότι το σύστημα συγγένειας συνδέεται άρρηκτα με το σύστημα των συμπεριφορών. Με βάση τον στρουκτουραλισμό, θεωρεί ότι υπάρχει αναλογία μεταξύ των συμπεριφορών και των φθόγγων, γιατί, ενώ και οι δύο είναι άπειροι, η κοινωνία επιλέγει ορισμένες μόνο συμπεριφορές, όπως η γλώσσα επιλέγει ορισμένους μόνο φθόγγους. Εφόσον δίνει προτεραιότητα στη σκέψη, θεωρεί ότι το σύστημα συγγένειας δεν συνίσταται σε δεσμούς καταγωγής αλλά σε όρους της ανθρώπινης συνείδησης, είναι αυθαίρετο σύστημα παραστάσεων. Παράλληλα, διαπιστώνει ότι, όπως στη γλώσσα υπάρχουν ορισμένες φωνολογικές δομές σε ζεύγη αντιθέτων, το ίδιο συμβαίνει και με τα άλλα κοινωνικά φαινόμενα. Για παράδειγμα, η μαγείρική αναλύεται σε δομές αντίθεσης: ψητό/βραστό, εθνικό/έξωτικό κ.ά. Από τις διαπιστώσεις αυτές συμπεραίνει ότι, οι ομοιότητες αυτές αποτελούν προβολή των παγκόσμιων νόμων που διέπουν το ασυνείδητο πάνω στη συνειδητή και κοινωνικοποιημένη σκέψη. Δηλαδή, η γλώσσα συνιστά το θεμέλιο στις διάφορες όψεις της κουλτούρας (Lévi-Strauss 1972:69). Γενικά, υποστηρίζει ότι θα μπορούσαμε, με αναγωγή στις δομές της γλώσσας, να αναλύσουμε και τους νόμους της τέχνης, του δι-

καίου και της θρησκείας (ibid:65). Άρα, υπάρχει ερμηνευτική συσχέτιση μεταξύ της γλώσσας και όλης της κουλτούρας (ibid:79).

Μια σοβαρή επίδραση στη κατοπινή εξέλιξη της σημειολογίας οφείλεται στο εξής: υιοθέτησε την άποψη ότι ο δεσμός μεταξύ σημαίνοντος και σημειομένου στο σημείο, που κατά τον F. Saussure είναι συμβατικός, στο βάθος είναι αυθαίρετος, οπότε τα σημαίνοντα ολισθαίνουν και σε ένα παιχνίδι συνδυασμών σχηματίζουν επίσης αυθαίρετες εικόνες για τον κόσμο που εμείς τις εκλαμβάνουμε ως όψεις της πραγματικότητας.

Asymmetries and Antinomies

Υπήρξαν πολλοί λόγοι για τη γοητεία που άσκησε επί δύο δεκαετίες ο στρουκτουραλισμός. Εν πρώτοις, η σύνδεση της ανθρωπολογίας με τα φιλοσοφικά ζητήματα. Η εισαγωγή νέων γόνιμων εννοιών, όπως της δομής και του συστήματος, σύμφωνα με την οποία κάθε έθιμο ή άλλο στοιχείο δεν έχει σημασία αυτό καθαυτό αλλά στις σχέσεις του και στη συνάρθρωσή του με τα άλλα. Επίσης, η προσφορά ενός ερμηνευτικού μοντέλου, γενικευμένου σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δίνει εύκολες λύσεις με αναγωγή των πάντων σε δυαδικές αντιθέσεις. Εξίσου σημαντικός λόγος ήταν και η συνηγορία του με τον κυρίαρχο λόγο της εποχής του. Επηρέασε τους ανθρωπολόγους, όπως τον M. Godelier και πολλούς στη χώρα μας, και χρησιμοποιήθηκε από τους Jean-Pierre Vernant και Pierre Vidal-Naquet για την έρευνα στην αρχαία Ελλάδα. Στη δύναμη επιρροής του Lévi-Strauss πρέπει να προσθέσουμε δύο ενδιαφέρουσες πλευρές. Πρώτον, τη συμπλήρωση με άλλες σχετικές ιδέες ή θεωρίες και, δεύτερον, την επιδέξια λογική επεξεργασία. Πρέπει, πάντως, να ομολογήσουμε ότι η ικανότητά του να παρουσιάζει νέες ερμηνείες ήταν εντυπωσιακή.

Σχετικά με το πρώτο, τη συμπλήρωση με άλλες ιδέες, παράδειγμα είναι η επικουρική χρήση της θεωρίας της επικοινωνίας για την ερμηνεία των συστημάτων συγγένειας και, ειδικότερα, για την ερμηνεία του γάμου. Ταυτόχρονα συνδέει την έννοια των οικονομικών ανταλλαγών από τον μαρξισμό με την έννοια της ανταπόδοσης από το «Δώρο» του M. Mauss. Με βάση αυτά, υποστηρίζει ότι συγγένεια είναι κυκλοφορία γυναικών, όπως η οικονομία είναι κυκλοφορία αγαθών και η γλώσσα είναι κυκλοφορία μηνυμάτων. Άρα, η κοινωνία μεταφράζεται σε όρους της θεωρίας της επικοινωνίας. Οι νόμοι που ορίζουν τη συγγένεια καταγωγής και τη διακονία των νεονύμφων συνιστούν γλωσσική επικοινωνία με παράγοντα επικοινωνίας-κυκλοφορίας τις γυναίκες. Οι νόμοι του γάμου αποτελούν μια αρχέτυπη γλώσσα με την οποία οι άνδρες επικοινωνούν ανταλλάσσοντας ως γλωσσικά σημεία τις γυναίκες (Lévi-Strauss 1972:60, 83), συγκεκριμένα, τις αδελφές τους. Όμως, στη μεταφορά μεταξύ αγαθών, γυναικών και μηνυμάτων παραβλέπει κάτι ουσια-

στικό, ότι τα αγαθά που κυκλοφορούν καταναλώνονται και χάνονται, ενώ τα μηνύματα που κυκλοφορούν γίνονται κοινό κτήμα.

Για την ανάλυση των μύθων ο Lévi-Strauss χρησιμοποιεί, εκτός από τη δομική γλωσσολογία, και έναν από τους κύριους όρους της σημαντικής, τη μεταφορά, είτε ακέραια είτε ως μετασηματισμό. Στον τομέα αυτόν, όπου απασχολήθηκε πολλά χρόνια, αναδεικνύει την ικανότητά του στις λογικές επεξεργασίες. Θεωρεί ότι οι μύθοι, όπως και τα έθιμα, δεν είναι προϊόν ορισμένης κουλτούρας αλλά έκφραση εικόνων που είναι καθολικές στον άνθρωπο. Η σημασία τους βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της αφήγησης και αποκαλύπτεται διαμέσου μετασηματισμών των δομικών στοιχείων. Με τη μέθοδο αυτή ανάλυσης αντικαθιστά τη μέχρι τότε επικρατούσα τάση να αναζητείται η αρχέτυπη μορφή κάθε μύθου μέσα από τις διάφορες παραλλαγές του, θεωρώντας ότι όλες οι παραλλαγές είναι ισότιμοι μετασηματισμοί. Επομένως, αρκεί να ταξινομηθούν τα στοιχεία της αφήγησης οποιασδήποτε παραλλαγής και να αναζητηθούν πίσω από τους μετασηματισμούς οι αρχέτυπες δυαδικές αντιθέσεις: άνδρας/γυναίκα, δεξιό/αριστερό κ.ά.

Υποστηρίζει ότι η πρωτόγονη μυθολογική νοοτροπία δεν είναι προολογική αλλά το ίδιο λογική με τη δική μας. Οι διεργασίες της είναι ασυνείδητες αλλά δεν παύουν να είναι νοητικές. Διαφέρουν από τις δικές μας μόνο στα αντικείμενα πάνω στα οποία εφαρμόζονται. Ο μύθος αποτελείται από συστατικές μονάδες, τα μυθήματα, που είναι ανώτερης τάξης από τις γλωσσικές μονάδες, από τα μορφήματα, γιατί συνιστούν δεσμίδες σχέσεων (Lévi-Strauss 1972:210, 230). Τα μυθήματα είναι «λέξεις λέξεων» που λειτουργούν σε δύο επίπεδα, στο επίπεδο της γλώσσας και στο επίπεδο της μεταγλώσσας (ibid. 1960a:148). Με την ανάλυση των μεταφορών και των μετασηματισμών, που κάποτε μοιάζουν με λογικές ασκήσεις, καταλήγει σε κοινές δομές και, εάν το μυθολογικό υλικό δυσκολεύει τέτοια λύση, επιστρατεύει τη λογική των αντιστροφών. Όμως, η μεταφορά και η αντιστροφή δεν βρίσκονται σε οργανική συνάρτηση με τον στρουκτουραλισμό.

Υποτιμώντας τη δημιουργικότητα της ανθρώπινης σκέψης, αφού την υποβάλλει στην υπερβατική διαδικασία του ασυνείδητου και αρνείται την ύπαρξη ατόμων-δημιουργών, συνάγει από την ανάλυσή τους ότι οι περισσότεροι μύθοι είναι παραλλαγές ενός ενιαίου μύθου, ο οποίος εκφράζει την απαγόρευση της αιμομιξίας. Επειδή οι δομές χρησιμεύουν για τη λύση θεωρητικών προβλημάτων, οι δομές του μύθου εξυπηρετούν το ταμπού της αιμομιξίας, το οποίο είναι παγκόσμιο και καθολικό, γιατί ορίζει την αφετηρία του πολιτισμού. Με το ταμπού αυτό εισάγεται το σχίσμα κουλτούρα/φύση «είναι το θεμελιακό βήμα με το οποίο και από το οποίο εκπληρώθηκε η μετάβαση από τη φύση στην κουλτούρα» (Lévi-Strauss 1969:24). Πιο συγκεκριμένα, «Η απαγόρευση της αιμομιξίας αποτελεί τη βάση της ανθρώπινης κοινωνίας, και κατά κάποια έννοια είναι η ίδια η κοινωνία» (ibid 1966:118), και η αρχέτυπη δομή της οικογένειας προκύπτει από το ταμπού αυτό (ibid 1972:46)

που αποτελεί την αφετηρία των δυαδικών οργανώσεων με τη συγκρότηση δύο εξωγαμικών ομάδων (ibid 1962:16).

Προφανώς, το ταμπού της αιμομιξίας είναι πανάρχαιο και έχει παγκόσμια διάδοση. Εντούτοις, από την ανθρωπολογική έρευνα προκύπτει ότι υπάρχουν κοινωνίες στις οποίες δεν ισχύει (Leach 1970). Απουσιάζει, επίσης, από πολλούς ηγεμονικούς οίκους και από την αρχαία ελληνική παροιμία της Αιγύπτου. Σύμφωνα με τα δεδομένα της ανθρωπολογίας, στην προϊστορική περίοδο του Νεάντερταλ (*Homo sapiens*) οι ανθρωπίδες κατείχαν γλώσσα αλλά δεν είχαν ταμπού αιμομιξίας μεταξύ των αδελφιών και, όσον αφορά την αιμομιξία μεταξύ γονιών και παιδιών, αυτή ήταν μάλλον αδύνατη. Συνεπώς, το ταμπού δεν είναι καθολικό. Γενικά, ο Lévi-Strauss αδιαφορεί για τα εμπειρικά δεδομένα που αντίκεινται στη θεωρία του. Ομολογεί ότι οι πρωτόγονοι ακολουθούν το γλωσσολογικό μοντέλο στις σχέσεις συγγένειας μόνο κατά 15-20% αλλά θεωρεί ότι και με αυτό το χαμηλό ποσοστό η κοινωνία σφραγίζεται από τη δυαδική δομή (Lévi-Strauss 1984:350). Επειδή, όμως, οι εξαιρέσεις, που τις ονομάζει ασυμμετρίες (ibid 1987:225), είναι πολλές, αναγκάζεται να δεχθεί ότι στους Μπορορό της Βραζιλίας οι εξωγαμικές τάξεις, καθώς και η οργάνωση του οικισμού έχουν τριαδική δομή, όπως το ίδιο συμβαίνει στην Ινδονησία και σε Ινδιάνους της Β. Αμερικής, και να υποθέσει ότι όλες οι ανωμαλίες του δυαδικού συστήματος αναιρούνται από το τριαδικό (ibid 1960:47, 1972:147, 154).

Ανάλογες αντιφάσεις παρουσιάζει και με την ερμηνεία του για τον τοτεμισμό, σύμφωνα με την οποία υποστηρίζει ότι αποτελεί ταξινόμηση των ζώων σε συστήματα συμβολισμών που επιτρέπουν στις κοινωνικές ομάδες να ταξινομηθούν αντίστοιχα, ταυτιζόμενες με αυτά. Εν πρώτοις, διαπιστώθηκαν εξαιρέσεις. «Δεν έχει ισχύ» η θεωρία του στον ατομικό τοτεμισμό των Ινδιάνων (Sharp 1997:185) και δεν εφαρμόζεται η θεωρία της επικοινωνίας στους Αυστραλούς, γιατί ο γάμος γίνεται με ανταλλαγή ανιψιάδων και όχι με ανταλλαγή αδελφάδων, όπως υποστήριζε ο Lévi-Strauss (Hiatt 1984:175). Μια άλλη αντίφαση είναι ότι η βασική διχοτομία κουλτούρα/φύση αναιρείται στον τοτεμισμό. Η αναίρεση γίνεται από τον ίδιο, όταν γράφει ότι ο μύθος είναι «μια ιστορία από την εποχή όπου ο άνθρωπος και τα ζώα ήταν ένα» και όταν εξηγεί ότι οι μύθοι των Ινδιάνων αφορούν την ενότητά μας με τη φύση.

Από πολλές πλευρές ο στρουκτουραλισμός παρουσιάζει ιδεαλιστικό χαρακτήρα. Γράφει χαρακτηριστικά, ότι «...όλα τα φαινόμενα με τα οποία απασχολείται η ανθρωπολογία εκδηλώνουν τον χαρακτήρα συμβόλων», δεδομένου ότι ακόμα και «...ένας ορισμένος τύπος χειροπελέκεως μπορεί να αποτελέσει ένα σημείο, να πάρει σε ένα συγκεκριμένο συμπεριέχον τη θέση ενός διαφορετικού εργαλείου το οποίο μια άλλη κοινωνία χρησιμοποιεί για τον ίδιο σκοπό» (Lévi-Strauss 1966:114). Υπάρχει, όμως, μια ουσιαστική διαφορά. Στον ιδεαλισμό η πραγματικότητα είναι προϊ-

όν της σκέψης μας, επομένως, εκείνο που καθορίζει το πώς βλέπουμε την πραγματικότητα και το πώς ενεργούμε σ' αυτήν είναι η σκέψη, οι ιδέες μας, εντελώς άσχετα από την πραγματικότητα. Στον στρουκτουραλισμό εκείνο που καθορίζει την εικόνα μας για την πραγματικότητα και τη δράση μας σ' αυτήν είναι το ασυνείδητο, το οποίο υπάρχει και ενεργεί έξω από την κοινωνία, ως φυσική δύναμη, υπερβατική προς τον άνθρωπο. Πρόκειται για έναν ιδεαλισμό ανάμεικτο με νεοθετικισμό που ανάγει έμμεσα στον I. Kant, όπως τον εκφέρει στο βιβλίο του *Το ωμό και το ψημένο*. Σ' αυτό εξηγεί ότι, όπως η γλώσσα επιλέγει από τους διάφορους φυσικούς φωνισμούς του λάρυγγα τα φωνήματα για να οικοδομήσει το σύστημά της, «ομοίως θα πρέπει να δεχθούμε ως δεδομένο ότι η υλική πραγματικότητα συνιστά εργαλείο της σημασίας και όχι αντικείμενό της» (Lévi-Strauss 1969:341).

Επανεπιλημμένα, όπως αναφέρθηκε, τονίζει ότι η γλώσσα και το ασυνείδητο, που συνδέονται και αποτελούν την πηγή των δομών, βρίσκονται έξω από την κοινωνία. Γλώσσα και κουλτούρα δεν είναι η μια αιτία της άλλης αλλά όμοια παράγωγα της ανθρώπινης σκέψης (ibid 1972:71). Η ασυνείδητη σκέψη επιβάλλει στο περιεχόμενο μορφές. Εάν οι μορφές αυτές είναι ίδιες σε όλες τις κουλτούρες, αρκεί να συλλάβουμε την ασυνείδητη δομή ενός θεσμού για να πετύχουμε μια ερμηνεία που θα ισχύει και για τους άλλους θεσμούς (ibid 1972:21). Και συμπληρώνει: «η φύση εμφανίζεται οικοδομημένη από δομικές ιδιότητες πλουσιότερες αλλά όχι διαφορετικές από τους δομικούς κώδικες που μεταφράζει η σκέψη...το μυαλό κατανοεί τον κόσμο γιατί είναι μέρος του και προϊόν του...η δομική ανάλυση διαμορφώνεται στο μυαλό γιατί υπάρχει ήδη στο σώμα, γι' αυτό, ο δομισμός ανακαλύπτει βαθύτερες ουσίες που είναι λανθάνουσες στο ίδιο το σώμα» (ibid 1973:22).

Βρισκόμαστε σε δύο κρίσιμα σημεία του θεωρητικού οικοδομήματος που κρύβεται πίσω από την ελκυστική επιχειρηματολογία του γάλλου ανθρωπολόγου. Πρώτον, δεν γίνεται σαφές, εάν ο στρουκτουραλισμός αποτελεί μέθοδο ανάλυσης ή θεωρία. Δηλαδή, δεν καθορίζεται εάν πρόκειται για τον τρόπο με τον οποίο η ασυνείδητη σκέψη οργανώνει την παράσταση του κόσμου και διαχειρίζεται την κοινωνική ζωή με βάση το μοντέλο των δυαδικών αντιθέσεων, οπότε το ζήτημα είναι επιστημολογικό ή μεθοδολογικό.

Δεύτερον, με την οπτική αυτή η κοινωνία τίθεται έξω από την ιστορία, εφόσον στη θεωρία του στρουκτουραλισμού δεν νοείται μεταβολή της δομής και, ταυτόχρονα, επιβάλλεται μια διπλή υποβάθμιση του ατόμου. Αφ' ενός, το άτομο γίνεται το ίδιο παθητικό εξάρτημα της δομής και, αφ' ετέρου, σε ανάλογη εξάρτηση βρίσκεται και η κοινωνία στην οποία ζει και ενεργεί. Συνεπώς, χάνει κάθε βαθμό ελευθερίας. Αυτή η συνθήκη της παθητικότητας καλλιεργήθηκε, κατά τη δεκαετία του 1960, από πολλά ιδεολογικά ρεύματα, όπως της αποδραματοποίησης και, ιδιαίτερα, του στατικού δομισμού. Εξυπηρέτησε, κατά βάθος, τις υφιστάμενες δομές εξουσίας. Αποτέλεσε, συνειδητά ή ασυνείδητα, συνηγορία στον κυρίαρχο λόγο της Δύσης, που επι-

ζητούσε την υποταγή της ατομικής δραστηριότητας σε υπερβατικές δομικές αρχές ή, με άλλα λόγια, την εκμηδένιση του ατόμου ως υποκειμένου της ιστορίας.

Υιοθετώντας τη θεωρία του δυαδικού δομισμού, ο Lévi-Strauss τον αντικρίζει από το πρίσμα της «συντηρητικής» (ο όρος με τη μεταφορική έννοια) θεώρησης, όπου πρωτεύει η κανοναρχία σε βάρος της μεθοδολογίας. Τη θεώρηση αυτή την εκδηλώνει, εκτός από τη φιλοσοφική ανθρωπολογία, και σε άλλους τομείς. Στον τομέα της τέχνης απορρίπτει τις πρωτοπορίες (Lévi-Strauss 1991:51). Ειδικότερα στη μουσική, θαυμάζει τον J.-Ph. Rameau –που επικρίθηκε από τον J.-J. Rousseau γιατί «θυσίασε τη μελωδία στον βωμό της αρμονίας»–, επειδή η θεωρία του των συγχορδιών είναι πρόδρομος της δομικής ανάλυσης (ibid 47-49) και δικαιολογεί τη σημερινή αδιαφορία του κοινού για τον Rameau με την έλλειψη μουσικής καλλιέργειας από αυτό (ibid 52). Στο Διεθνές Συμπόσιο του 1965 για τους κυνηγούς-τροφοσυλλέκτες καταλήγει με την παρότρυνση να «είμαστε προσεκτικοί, όταν επιχειρούμε να απορρίψουμε το έργο των μεγάλων προκατόχων μας κάτω από το φως των νεότερων παρατηρήσεων» (ibid 1984:352). Τα γνωρίσματα της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας που αναφέρθηκαν είναι εκείνα που χαρακτηρίζουν αυτό που εννοούμε «συντηρηκισμό» και με τα οποία η σύγχρονη κοινωνική ανθρωπολογία βρίσκεται σε αντίθεση, γιατί: α) διαχωρίζει σαφώς τη βιόσφαιρα από τη νοόσφαιρα, άρα και τις φυσικές από τις επιστήμες του ανθρώπου, β) προσδορίζει τη σκέψη με βάση την κοινωνική συγκρότηση και όχι το αντίστροφο, γ) θέτει την κοινωνία μέσα στην ιστορία, δ) αντικαθιστά την ουσία με τη διαδικασία, άρα και τον στατικό δομισμό με τον δυναμικό, ε) αντί της αντικειμενικότητας, θεωρεί ότι ο παρατηρητής και ο παρατηρούμενος βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση.

Σε πολλές από τις παραπάνω θέσεις, ο Lévi-Strauss έρχεται σε αντίθεση. Σε άρθρο του το 1960 απορρίπτει τη διαδικασία υπέρ της δομής και την περιορίζει μόνο στο ατομικό χρονικό βίωμα (Lévi-Strauss 1960:44). Υποστηρίζει επίσης ότι, εάν παρατηρητής και παρατηρούμενος ταυτιστούν, χάνεται η επιστημονική οπτική (ibid 1984:351). Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής παραμένει εγκλωβισμένος στις κατηγορίες της κουλτούρας του, βλέπει τον Άλλον ως αντικείμενο και, συνεπώς, δεν μπορεί να εισδύσει στην κουλτούρα του και να συλλάβει τον τρόπο που εκείνος «βλέπει τον κόσμο». Αλλά αυτό είναι ακριβώς αντίθετο με την προσπάθεια της ανθρωπολογίας να προσεγγίσει τον Άλλον. Ο Lévi-Strauss αρνείται την προσπάθεια αυτή, την καταδικάζει ως «συνάρτηση της περιφρόνησης και της εχθρότητας που εμπνέουν στον ανθρωπολόγο τα ισχύοντα έθιμα της κουλτούρας του» και θεωρεί τη μελέτη του στρεβλή, γιατί δεν μπορούμε να αξιολογούμε τις άλλες κοινωνίες «χωρίς θεμελίωση στις αξίες της δικής μας κοινωνίας η οποία μας ενέπνευσε την έρευνα» (ibid 1987:458-59). Συνεχίζοντας την αρνητική στάση του, επιμένει ότι η κατανόηση του Άλλου, δηλαδή αυτό που αποτελεί το στοίχημα της ανθρωπολογίας, αναιρεί τη δράση του ερευνητή ακόμα και στην κοινωνία του (ibid 1987:462).

Η αγκύρωσή του στις κατηγορίες της κουλτούρας του, δηλαδή στις κατηγορίες της Δύσης εκδηλώνεται σε πολλά σημεία. Η ερμηνεία που δίνει στα συστήματα συγγένειας, ότι οι άνδρες ανταλλάσσουν τις γυναίκες-αδελφές ως αγαθά ή «μηνύματα», αποτελεί ακραία έκφραση της ανδροκρατίας. Αρνείται την ύπαρξη δημιουργού στους μύθους, όπως αρνείται γενικά την ανθρώπινη δραστηριότητα, συνηγορώντας με την υποταγή του ανθρώπου στη μοίρα, που καλλιεργούσε κατά βάθος ο στατικός δομισμός. Το πιο σημαντικό είναι ότι οι έρευνες έδειξαν πως ισχύει το αντίστροφο. Στις πιο αρχέγονες κοινωνίες, στους κυνηγούς-τροφοσυλλέκτες, αντί της ανταλλαγής των γυναικών επικρατεί η εγκατάσταση των ανδρών στη νομαδική ομάδα της γυναίκας (Δημητρίου 1996:203-05). Συνεπώς, η ανταλλαγή των γυναικών δεν αποτελεί καθολική αρχή.

Η συνηγορία του στις κατηγορίες της Δύσης γίνεται ακραία με την έμμεση δικαιολόγηση της ξενοφοβίας. Υποστηρίζει ότι η έννοια της ανθρωπότητας εμφανίστηκε πολύ αργά και σε περιορισμένη έκταση, ενώ για τεράστια τμήματα του ανθρώπινου είδους και για δεκάδες χιλιετίες φαίνεται να λείπει παντελώς (Lévi-Strauss 1961:21). «Η αρχαιότερη στάση μας, αυτή που εδράζεται σε στέρεα ψυχολογικά θεμέλια, προκαλεί αντιδράσεις που μεταφράζουν τη φρίκη και την αποστροφή μπροστά σε συνήθειες ζωής και σκέψης που μας είναι ξένες» (ibid 19). Θεωρεί ότι εκείνο που δικαιολογεί την ξενοφοβία, άρα και τον ρατσισμό, «είναι το γεγονός της πολυμορφίας που πρέπει να διασωθεί...(γιατί)...η διαφορικότητα στις κουλτούρες βρίσκεται πίσω μας, γύρω μας και μέσα μας» (ibid 85). Η στάση του αυτή είναι αντίθετη με το πνεύμα της ανθρωπολογίας. Αγνοεί ότι η ξενοφοβία και ο ρατσισμός είναι μηχανισμοί που καταλύουν τον σεβασμό στον Άλλον, άρα και στην πολυμορφία;

Σύμφωνα με τη ανάλυση του Α. Λαγόπουλου, ο στρουκτουραλισμός του Lévi-Strauss «επηρέασε όλη την πορεία, από τη σημειωτική και διαμέσου του μεταδομισμού στο μεταμοντερνισμό», την ιδεολογία του ύστερου καπιταλισμού (Lagoroulos 2010:186). Πράγματι, έχει πολλά στοιχεία που προοικονίζουν τον μεταδομισμό: την κυριαρχία της ισοχρονίας και την αναίρεση της ιστορίας· την ισομορφία μεταξύ του νοητικού και του φυσικού· τον εκλεκτισμό και το ετερόκλητο (ανάμειξη του K. Marx με τον S. Freud)· την αυτονομία του συστήματος επικοινωνίας (εξίσωση των ανταλλαγών μηνυμάτων, αγαθών, γυναικών)· τη θέση ότι η αντίληψή μας για την παραγματικότητα είναι κατασκευή της ολίστησης των σημαινόντων.

Η καταγγελία της Δύσης

Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι ο Lévi-Strauss υπήρξε ένας διχασμένος διανοούμενος. Διατύπωσε πρωτότυπες ιδέες που γοήτευσαν. Εισήγαγε τολμηρές θεω-

ρίες με φιλοσοφική διάσταση και διέδωσε νέες ιδέες, καθώς και ιδέες από τις θεωρίες εκείνων που αναφέρθηκε ότι τον επηρέασαν –για παράδειγμα, την ιδέα του ομαδικού ασυνείδητου από την ψυχανάλυση. Αλλά οι απόψεις του ήταν μονομερείς και οι θεωρίες του παρουσίαζαν ασυμφωνία με τα εμπειρικά δεδομένα. Χρησιμοποίησε μεταφορές και γενικεύσεις, ενώ ο στόχος της επιστήμης είναι το αντίθετο, η διάκριση και η ανάλυση. Η τάση του για γενικεύσεις εγκλείει τον κίνδυνο της σύγκλισης με τον εξουσιαστικό λόγο «μία είναι η αρχή». Η πραγματικότητα δεν διέπεται μόνο από δυαδικές δομές αλλά και από άλλες μορφές οργάνωσης. Γι' αυτό, το έργο του περιλαμβάνει πολλές αντιφάσεις και γι' αυτό δεν άφησε πίσω του σχολή. Αλλά οι αντιφάσεις οφείλονται και σε έναν πιο σημαντικό ίσως λόγο, στον ιδεολογικό διχασμό του.

Ο διχασμός του εκδηλώνεται στο πρόβλημα της ιστορίας και των λεγόμενων πρωτόγονων ή απλών κοινωνιών. Ως προς την ιστορία, ακολουθεί την άποψη του F. Boas, που είχε επικρατήσει στην παραδοσιακή ανθρωπολογία, ότι αντικείμενό της είναι το μερικό και το μοναδικό, σε αντίθεση με την ανθρωπολογία που αντικείμενό της είναι το γενικό. Την αντικρίζει με την έννοια του χρονικού, ως παράθεση συμβάντων που εγγράφονται σε παιγνίδι συνδυασμών (Lévi-Strauss 1961:71) και όχι ως αιτιακή συνάρτηση γεγονότων. Παράλληλα, κάνει τον διαχωρισμό ότι η ιστορία οργανώνει τα εμπειρικά δεδομένα σε σχέση με τις συνειδητές εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής, ενώ η ανθρωπολογία ερευνά τις ασυνείδητες θεμελιώσεις της (Lévi-Strauss 1972:16-18).

Ακολουθώντας την παραδοσιακή ανθρωπολογία, θέτει και αυτός τις απλές κοινωνίες εκτός της ιστορίας και επισφραγίζει την απομόνωσή τους αυτή με τη δυαδική αντίθεση σε «ψυχρές» και σε «θερμές» κοινωνίες. «Ψυχρές» είναι οι απλές κοινωνίες για τις οποίες «...η ιστορία αρνήθηκε τον μόσχο τον σιτευτό» (Lévi-Strauss 1987:328). Σε συνέντευξή του το 1990 δηλώνει ότι το ιδανικό για τις απλές είναι να μην αλλάζουν, να είναι «ψυχρές» και να προσκολλώνται στους προγόνους, ενώ οι «θερμές» κοινωνίες προσπαθούν να είναι αντίθετες με τους προγόνους.

Τη διχοτομία σε «ψυχρές» και σε «θερμές» κοινωνίες τη χρησιμοποιεί μέχρι το 1991. Σε άλλα, όμως, κείμενά του υποστηρίζει ότι οι απλές κοινωνίες δεν διαφέρουν από τις σύνθετες, δεν έχουν προλογική σκέψη αλλά όμοια με τη δική μας και ότι δεν υπάρχουν κριτήρια για να υποστηρίξουμε πως ένας πολιτισμός είναι ανώτερος. Θεωρεί ότι «...στο φάσμα των ανοικτών δυνατοτήτων για τις κοινωνίες καθεμιά έχει κάνει μια ορισμένη επιλογή και όλες αυτές οι επιλογές αξίζουν, δεν είναι συγκρίσιμες» (Lévi-Strauss 1978:461). Επιπλέον αρνείται τον χαρακτηρισμό της προόδου και σε πολλές απόψεις του ήλθε σε αντίφαση με τη διχοτομία «ψυχρές»/ «θερμές» κοινωνίες. Από το 1952 έδειξε ότι οι Μπορορό βρισκόταν σε οπισθοδρομία, άρα η κοινωνία τους ήταν εξαρχής «ψυχρή». Παραδέχεται ότι οι λευκοί εξόντωσαν τους αυτόχθονες με τη διάδοση επιδημιών (ibid. 1987:31).

Στα παρακάτω αποσπάσματα όπου αναφέρονται στις «ψυχρές» κοινωνίες θα παρατηρήσουμε μερικές ασάφειες.

«Η στάσιμη ιστορία είναι η ένδειξη εκείνου του κατώτερου τρόπου ζωής που χαρακτηρίζει τις απομονωμένες κοινωνίες» (Lévi-Strauss 1961:73). «Κάθε φορά που χαρακτηρίζουμε μια κουλτούρα με αδράνεια ή στασιμότητα, πρέπει να αναρωτηθούμε εάν αυτή η φαινόμενη ακινησία δεν προκύπτει από την άγνοια των πραγματικών ενδιαφερόντων της και εάν αυτή η κουλτούρα δεν έχει κριτήρια διαφορετικά από τα δικά μας...» (ibid 1961:46). «Η διάκριση μεταξύ στάσιμης και συσσωρευτικής ιστορίας όχι μόνο είναι σχετική με τα συμφέροντά μας, όπως το δείξαμε, αλλά και δεν είναι ποτέ σαφής» (ibid 1961:65). «Αν και οι λεγόμενες “πρωτόγονες” υπάρχουν μέσα στην ιστορία, εμφανίζονται να διατηρούν μια ιδιαίτερη σοφία η οποία τις υποκινεί να ανθίστανται με κάθε τίμημα σε οποιαδήποτε τροποποίηση της δομής τους που θα επέτρεπε στην ιστορία να εισβάλει ανάμεσά τους... Με μια λέξη, οι κοινωνίες αυτές που είναι “ψυχρές” στο ότι το εσωτερικό περιβάλλον τους βρίσκεται κοντά στο μηδέν της ιστορικής θερμοκρασίας, λόγω της περιορισμένης φυσικής και μηχανικής ενέργειάς τους, ξεχωρίζουν από τις “θερμές” κοινωνίες οι οποίες εμφανίστηκαν σε διάφορα μέρη του πλανήτη μετά τη Νεολιθική επανάσταση...» (ibid 1966:12).

Από αυτά όμως δεν προκύπτουν στοιχεία που να στηρίζουν την υπόθεση ότι λέγοντας «ψυχρές» κοινωνίες εννοούσε «κοινωνίες καταπιεσμένες από την αποικιοκρατία». Άλλωστε δέχθηκε κριτική ότι δεν το εννοούσε από τον Talal Asad. Οι δύο αντίθετες απόψεις, αφ' ενός, ότι οι απλές κοινωνίες ήταν τελματωμένες, έξω από την ιστορία, και, αφ' ετέρου, ότι βρισκόνταν σε καθεστώς υποτέλειας και βίας από τους πολιτισμένους, συμβίωναν στη σκέψη του, κατά τον ίδιο τρόπο που συμβιώνουν στη σκέψη των λευκών τα δύο αντίθετα, ο χριστιανισμός με τον πολεμικό οίστρο υπέρ πατρίδος. Εκείνο, όμως, που έχει αξία και ξεχωρίζει στον Lévi-Strauss είναι ότι ο δεύτερος όρος της αντίφασης προοδευτικά κερδίζει έδαφος και στο τέλος της ζωής του γίνεται κυρίαρχος και ανατρεπτικός. Η ιδέα, που την οφείλει επίσης στον F. Boas, ότι οι πρωτόγονοι και οι πολιτισμένοι είναι ισότιμοι, φαίνεται ότι τον καταδίωκε σε σημείο να απορρίψει τη θεωρία του για τη διάκριση σε «θερμές» και «ψυχρές» κοινωνίες.

Το 1965, τέσσερα χρόνια πριν την καταγγελία της K. Gough για τον υπηρετικό ρόλο που έπαιξε η ανθρωπολογία στις ανάγκες της αποικιοκρατίας, δηλώνει ότι η ανθρωπολογία είναι «προϊόν μιας ιστορικής διαδικασίας όπου το μεγαλύτερο μέρος της ανθρωπότητας υποδουλώθηκε στο άλλο και κατά το οποίο εκατομμύρια ανθρώπινες υπάρξεις είδαν τις πηγές τους να λαφυραγωγούνται και τους θεσμούς και τις πίστεις τους να καταστρέφονται, ενώ οι ίδιοι θανατώθηκαν αθρόα, ρίχτηκαν στα δεσμά και αφανίστηκαν από τις επιδημίες, ανίκανοι εντελώς να αντισταθούν» (Lévi-Strauss 1966a:126). Αν και υπάρχει σύνδεση της ανθρωπολογίας με την αποικιοκρατία, «...είναι λάθος να θεωρούμε την ανθρωπολογία...μια επαίσχυντη

ιδεολογία που θα πρόσφερε στην αποικιοκρατία μια ευκαιρία να επιβιώσει» (ibid 1966:122). Σποραδικά, υπάρχουν και άλλες παρόμοιες διατυπώσεις στα κείμενά του. Στα 1991, με την προοπτική του εορτασμού για την ανακάλυψη της Αμερικής, γράφει «...αντί για ανακάλυψη θα ταίριαζε να ονομάσουμε εισβολή στον Νέο Κόσμο και καταστροφή των λαών και των αξιών τους...» (ibid 1994: οπισθόφυλλο).

Το φαινόμενο του Lévi-Strauss δεν αποτελεί μοναδική αλλά κορυφαία περίπτωση του κοινωνικού ερευνητή, ιδιαίτερα του ανθρωπολόγου, που μέσα από τις σχέσεις του με τον Άλλον πετυχαίνει να αποστασιοποιηθεί από τις κατηγορίες της κουλτούρας του, να αναγνωρίσει ποιες από αυτές είναι αντιανθρώπινες και να τις στοχοποιήσει. Η μεταστροφή του αυτή διαδραματίζεται βαθμιαία και έως ένα βαθμό ασυνείδητα, για να μορφοποιηθεί αιφνίδια σε καταγγελία. Φτάνοντας στο σημείο της καταγγελίας, ανατρέπει αναπόφευκτα μεγάλο μέρος από τις γοητευτικές θεωρίες του.

Στο βιβλίο του *Θλιβεροί Τροπικοί*, ανάμεσα στην προσπάθεια αναστοχασμού και στις άλλες παρατηρήσεις που κάνει, διαπιστώνει ότι η αρχή ιερό/βέβηλο δεν είναι καθολική σταθερά, όπως πίστευαν οι ανθρωπολόγοι, προβάλλει την αρετή της γενναιοδωρίας που χαρακτηρίζει τις απλές κοινωνίες των Ινδιάνων και αναγνωρίζει την εξόντωση που υπέστησαν από τους λευκούς. Άλλο δείγμα της προοδευτικής μεταστροφής του είναι ότι οι θέσεις του για τον ρατσισμό στο *Φυλή και Πολιτισμός*, του 1971, δεν είναι οι ίδιες με τις ξενοφοβικές που κρύβονταν στο *Φυλή και Ιστορία*, του 1952.

Η τελική ανατροπή και η μεγάλη καταγγελία εκτυλίσσεται στο τελευταίο του βιβλίο *Νοσταλγία για τη Βραζιλία* που εκδόθηκε το 1994 και μεταφράστηκε πρόσφατα στα Ελληνικά. Περιέχει έναν Πρόλογο και 180 φωτογραφίες από τις 3.000 που τράβηξε κατά την επιτόπια έρευνά του στους Ναμπικάρα του Μάτο Γκρόσο, στη Βραζιλία. Ο ίδιος παρατηρεί ότι οι φωτογραφίες αποτελούν ντοκουμέντο και δεν έχουν τη δύναμη που έχει η όσφρηση να ζωντανεύει βιώματα. Αλλά η θέση του αναγνώστη δεν είναι το ίδιο άμεση με εκείνη του συγγραφέα και φωτογράφου ως προς τους “πρωτόγονους” της Βραζιλίας.

Κατά βάθος, οι φωτογραφίες δεν ανακαλούν τη νοσταλγία για τη Βραζιλία. Ανακαλούν τη νοσταλγία για το χαμένο “Χρυσούν Αιώνα” της ανθρωπότητας. Για την περίοδο εκείνη όπου πρυτάνευαν στη ζωή ο κοινοτισμός και οι ανθρώπινες αξίες. Η νοσταλγία αυτή είναι το ίδιο άμεση για τον συγγραφέα και για τον αναγνώστη, επομένως είναι κοινή και για τους δύο. Τον “Χρυσούν Αιώνα” τον τοποθετεί ο Lévi-Strauss στη Νεολιθική περίοδο και, με τον τρόπο αυτό, ανακαλύπτει ξανά την Ιστορία.

Πέρα, όμως, από τη νοσταλγία για τη Βραζιλία των Ινδιάνων και για τον «Χαμένο Παράδεισο», το βιβλίο είναι ταυτόχρονα αποκάλυψη και διαμαρτυρία. Αποκαλύπτει δύο πράγματα. Πρώτον, τις αντιφάσεις που συγκαλύπτει ο κυρίαρχος λό-

γος και που μπορούν να οδηγήσουν σε κρίση πολιτισμικής ανατροπής, όπως συνέβη με τον ίδιο τον Lévi-Strauss. Δεύτερον, αποκαλύπτει την ψευδή εικόνα που μεταδίδει ο κυρίαρχος λόγος, συχνά με την κάλυψη της επιστήμης. Αποκαλύπτει ότι οι Ινδιάνοι της Αμαζονίας δεν ήταν άγριοι ή πρωτόγονοι αλλά βρισκόνταν μέσα στην Ιστορία. Είχαν αναπτύξει πολιτισμό αρχαιότερα από τους Ίνκας και είχαν δημιουργήσει αρδευτικά έργα και μεγάλες πόλεις. Αποκαλύπτει, τέλος, ότι τον 17ο αι. οι Ισπανοί προέβησαν σε σφαγή των Ινδιάνων της Αμαζονίας, η οποία αποκρύφθηκε. Στο διάστημα από τον 16ο έως τον 19ο αι., οι Πορτογάλοι έκαναν γενοκτονία. Ακολούθησαν οι διωγμοί από εταιρείες και από οργανωμένους τυχοδιώκτες. Μέσα στον 20ό αι. οι Μπορορό κατάντησαν αλκοολικοί (Lévi-Strauss 2008:10-15).

Οι 180 εξαιρετες φωτογραφίες του βιβλίου δεν απεικονίζουν τους εξωτικούς λαούς των τροπικών αλλά το πλήγμα που επέφερε ο δυτικός πολιτισμός, με το να εξοντώνει τους Άλλους και να τους μετατρέπει προς τέρψη της αλαζονείας του σε “εξωτικούς”. Πέρα από αυτό, όμως, απεικονίζουν το πλήγμα που επέφερε η Δύση στην ιστορία της ανθρωπότητας. Όπως γράφει, «αισθάνομαι βαθιά αυτό το ξεγύμνωμα, όχι πλέον ως εθνολόγος αλλά ως μέλος πολιτισμένης κοινωνίας, όταν ξανακοιτώ τις εικόνες...» (Lévi-Strauss 2008:18). Η καταγγελία του απευθύνεται σε όλη την κουλτούρα της Δύσης που κατέστρεψε τις αξίες των άλλων κοινωνιών. Απευθύνεται ακόμα και στους ιεραποστόλους, γιατί είναι «...εκείνοι ακριβώς οι οποίοι είχαν προσπαθήσει να αφανίσουν τον πολιτισμό των Μπορορό» (ibid. 18) και κατακρατούν ακόμα κλειδωμένα τα τελετουργικά κειμήλιά τους.

Η τελευταία συγγραφική πράξη του πολυσυζητημένου Γάλλου εθνολόγου δεν ήταν ένα άλμπουμ εξωτικών κοινωνιών σαν εκείνα που συνδυάζουν τη γνώση με την τέρψη και τον εφησυχασμό. Είναι ένα βιβλίο μεταμέλειας για τη θεωρία των «ψυχρών» κοινωνιών. Βιβλίο καταγγελίας και αφύπνισης για την ανάγκη μετασχηματισμού της κοινωνίας μας η οποία οδηγείται στην απώλεια. Γιατί, όπως γράφει, «θύμα των συνθηκών που ο ίδιος προκάλεσε, ο δυτικός πολιτισμός αισθάνεται να απειλείται. Έχει στο παρελθόν καταστρέψει πολλούς πολιτισμούς... [όμως] από εδώ και στο εξής είμαστε όλοι Ινδιάνοι και κάνουμε στους εαυτούς μας ό,τι κάναμε σε εκείνους» (ibid. 17-18).

Βιβλιογραφία

- Bergson, H. (1951). *Οι δύο πηγές της ηθικής και της θρησκείας* [1932]. Αθήνα, Παπαδημητρίου.
- Bock, Ph. (1964). «Social structure and language structure». *Journal of Anthropol Research*, 20.
- Δημητρίου, Σ. (1996). *Η εξέλιξη του ανθρώπου: IV Αρχές της κοινωνικής οργάνωσης*. Αθήνα, Καστανιώτης.
- Hiatt, L. (1984). «Gidjingali marriage arrangements», στο Lee R. & I. De Vore (eds.), *Man the Hunter* [1968]. New York, Aldine.

- Jung, C. & C. Kerényi (1953). *Introduction à l'essence de la mythologie*. Paris, Payot.
- Lagopoulos, A. (2010). "From sémiology to postmodernism: A genealogy". *Semiotica*, 178.
- Leach, E., (1970). *Lévi-Strauss*. London, Fontana/Collins.
- Lévi-Strauss, C. (1960). "On manipulated sociological models". *Bijdragen*, 116.
- Lévi-Strauss, C. (1960a). "L'analyse morphologique des contes russes". *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 3.
- Lévi-Strauss, C. (1961). *Race et Histoire* [1952]. Paris, Gonthier/UNESCO.
- Lévi-Strauss, C. (1962). "Les limites de la notion de structure en Ethnologie", στο Bastide, R. (ed.), *Sens et usage du terme structure*. Paris, Mouton.
- Lévi-Strauss, C. (1962a). *Le totémisme aujourd'hui*. Paris, P.U.F.
- Lévi-Strauss, C. (1966). "The Scope of Anthropology". *Current Anthr/gy*, 7(2).
- Lévi-Strauss, C. (1966a). "Anthropology: Its Achievements and Future". *Current Anthr/gy*, 7(2).
- Lévi-Strauss, C. (1969). *The Elementary Structures of Kinship* [1949]. London, Eyre & Spottiswoode.
- Lévi-Strauss, C. (1969a). *The raw and the cooked* [1964]. Harmondsworth, Penguin.
- Lévi-Strauss, C. (1972). *Structural Anthropology* [1958]. Harmondsworth, Penguin.
- Lévi-Strauss, C. (1973). "Structuralism and ecology". *Social Science Information*, XII-1
- Lévi-Strauss, C. (1973a). *Introduction a l'oeuvre de Marcel Mauss* [1950]. Paris, P.U.F.
- Lévi-Strauss, C. (1984). "The concept of primitiveness", στο Lee R. & I De Vore (eds.) *Man the Hunter* [1968]. New York, Aldine.
- Lévi-Strauss, C. (1987). *Tristes Tropiques* [1955]. Paris, Plon.
- Lévi-Strauss, C. (1991). *Κουάζω, ακούω, διαβάζω* [1991]. Αθήνα, Γκοβόστης.
- Lévi-Strauss, C. (1994). *Ο Μύθος του Λύγκα* [1991]. Αθήνα, Γκοβόστης.
- Lévi-Strauss, C. (2008). *Saudades do Brasil. Νοσταλγία για τη Βραζιλία* [1994]. Αθήνα, Κέδρος.
- Piaget, J. (1983). *Le structuralisme* [1968]. Paris, P.U.F.
- Rousseau, J.-J. (1965). *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité*. Paris, Gallimard.
- Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ν. (2008). "Και όμως, ο ενθουσιασμός επιμένει...", *Αυγή*, 30/11/2008.
- Sharp, H. (1997). "Dry meat and gender: the absence of Chipewyan ritual for the regulation of hunting and animal numbers", στο Ingold T. et al. (eds.), *Hunters and gatherers* [1988]. Oxford/Washington, Berg.
- Shore, B. (1989). "Totem as practically reason: food for thought". *Dialectical Anthr/gy*, 14(3).
- Turner, T. (1990). "On Structure and Entropy". *Current Anthr/gy* 31(5).
- Wittgenstein, L. (1961). *Tractatus logico-philosophicus* [1921]. Paris, Gallimard.

Ashanti, Γwáwa